

УДК 351.746.1

СУСПІЛЬСТВО УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАХИСТУ ВІД КОНТРАБАНДНИХ ПРОЯВІВ

UKRAINIAN SOCIETY AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND INVESTIGATIVE ANTI-SMUGGLING MANIFESTATIONS

Хараберюш О.І.,
*кандидат юридичних наук,
заступник начальника відділу Управління
Служби безпеки України в Донецькій області*

У статті на основі аналізу наукових видань, думок науковців, особистого досвіду визначаються причини виникнення контрабанди як економічного злочину, який скоюється транснаціональними злочинними формуваннями. Визначаються чинники, які впливають на стан контрабанди. Окреслюються напрямки протидії оперативно-розшуковими засобами.

Ключові слова: контрабанда, протидія, організовані злочинні угруповання, оперативно-розшукова діяльність.

В статье на основе анализа научных изданий, мыслей научных работников, личного опыта определяются причины возникновения контрабанды как экономического преступления, которое совершается транснациональными преступными формированиями. Определяются факторы, которые влияют на состояние контрабанды. Очерчиваются направления противодействия оперативно-розыскными средствами.

Ключевые слова: контрабанда, противодействие, организованные преступные группировки, оперативно-розыскная деятельность.

In article on base of the analysis of the scientific publishing, the thoughts scientific workman, the first experience are defined reasons of the arising the contraband as economic crime, which is made by transnational criminal shaping. They are defined factors, which influence upon condition of the contraband. The directions of the reluctance operative- search facility are outlined.

Key words: contraband, reluctance, organized criminal groups, operational-search activity.

Особливу небезпеку для світової спільноти, і, насамперед, для країн з перехідною економікою представляє транснаціональна організована злочинність. Темпи її приросту набагато вище темпів приросту іншої злочинності. На X Конгресі ООН щодо попередження злочинності і поведіння з правопорушниками, який проходив у Відні (квітень 2000 року), відзначалося, що економічні збитки від злочинності складають 5% ВВП у розвинутих країнах і 14% у тих, що розвиваються. Розширення масштабів транснаціональної злочинності, в основі якої знаходяться економічні інтереси, – наслідок глобалізації, що прийшла на зміну протистоянню двох світових систем, і яка оцінюється не тільки як визначальна проблема розвитку світу, але і як головне протиріччя XXI століття.

Злочинна економічна діяльність транснаціональних угруповань, як в сфері легальної, так і нелегальної економіки, приносить колосальні прибутки. Щорічні прибутки від торгівлі натуральними наркотиками у середньому складають близько 400 млрд. дол., від інформаційного піратства – 200 млрд. дол., від фальсифікації документів – 100 млрд. дол., викрадення інтелектуальної власності – 9,4 млрд. дол., торгівля зброєю – 1 млрд. дол., торгівля людьми – 7 млрд. дол. Тільки кримінальна діяльність транснаціональної організованої злочинності приносить доходу на суму більше 1 трлн. дол. Окрім того, отримуються величезні прибутки від капіталів, вкладених у легальні підприємства. Відмиванню кримінальних доходів сприяють банки, які за свої послуги отримують до 30% вкладених сум. Тільки в банках Швейцарії на номерних рахунках знаходиться близько 1 трлн. 500 млрд. дол. За різними оцінками у світі щорічно відмивається до двох млрд. дол., що становить 2-5% від світового ВВП [1, с. 125]. Таким чином, можна зробити висновок, що громадянському суспільству у сучасних умовах протистоїть могутня сила у вигляді глобалізації кримінальної економічної діяльності.

Деяким питанням протидії контрабанді приділяли увагу в своїх роботах такі вчені, як К.В. Антонов, А.І. Берлач, М.М. Васирина, В.О. Володимиров, В.М. Володько, Д.Д. Давітадзе, О.М. Джуца, О.Ф. Долженков, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, В.Ю. Калугін, М.П. Карпушин, М.В. Качев, В.М. Колдаєв, В.П. Корж, Г.В. Кириченко, Ю.І. Ляпунов, О.В. Максимов, В.І. Марко, П.С. Матишевський, О.М. Омельчук, В.Л. Ортинський, І.Ю. Потлов, Є.Д. Скулиш, Б.І. Тишкевич, Ю.І. Сучков, І.Р. Шинкаренко та ін. Але потребує окремого розгляду причини виникнення контрабанди як економічного злочину, який скоюється транснаціональними злочинними формуваннями, та напрямки протидії цьому виду злочину, який складає суспільну небезпеку, оперативно-розшуковими засобами.

Для України й інших держав, що утворилися після розпаду СРСР, першочергове значення мають транснаціональні прояви злочинності на їхній власній території. Так, переважна більшість іноземців, щорічно притягнутих до кримінальної відповідаль-

ності в Україні, є громадянами країн СНД. Не менш двох третин виявлених організованих злочинних груп підтримують кримінальні зв'язки в ближньому зарубіжжі. В останні роки в країнах Співдружності відзначається значне зростання тяжких транснаціональних злочинів. Широкого поширення отримала контрабанда зброї і військової техніки, радіоактивних речовин, культурних цінностей, стратегічних матеріалів, технічних засобів негласного отримання інформації, наркотичних речовин та пов'язаних з нею злочинів – різні прояви тероризму, легалізація злочинних доходів, наркобізнес, нелегальна міграція, крадіжки автомобілів тощо [2]. Інакше кажучи, на території колишнього Радянського Союзу, особливо на території СНД, багато в чому зберігається єдиний кримінальний простір, що обумовлено географічною близькістю утворених незалежних держав, фактичною відкритістю («прозорістю») кордонів, міцністю традиційних міжнаціональних, міжособистісних, інших неформальних зв'язків і визначеною стійкістю інтересів злочинних елементів.

Через розмаїття форм і проявів транснаціональної злочинності єдиного визначення її поняття поки не вироблено. Надалі під *транснаціональною організованою злочинністю* будемо розуміти як сукупність злочинів, скоєних організованими злочинними групами, які виходять за межі однієї країни, тобто торкаються інтересів, що охороняються кримінальним законодавством двох і більш країн. Це визначення, ми вважаємо, відповідає статті 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (12-15 грудня 2000 року, м. Палермо, Італія), відповідно до якої злочин носить транснаціональний характер, якщо він скоєний:

- а) більш ніж в одній державі;
- б) в одній державі, але суттєва частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі;
- в) в одній державі, але при участі організованої злочинної групи, що здійснює злочинну діяльність більш ніж в одній державі;
- г) в одній державі, але його суттєві наслідки мають місце в іншій державі [3, с. 42].

Для України з її слабкою захищеністю кордонів особливо значимою є проблема нелегальної міграції як фактор і як вид транснаціональної злочинності. За статистичними даними на території країни знаходиться від 700 тис. до 2 млн. нелегальних мігрантів. Більшість з них розраховують перебратися в розвинуті країни Заходу і тому становлять інтерес для організованої злочинності як джерело доходів, порівнянних з доходами від незаконної торгівлі наркотиками і зброєю [4, с. 32; 5].

За даними поліції (міліції) різних країн нелегальна міграція значною мірою керується організованими злочинними формуваннями, що займаються вербуванням, переправлянням за кордон, забезпеченням легендарованого проживання мігрантів у транзитних країнах. У зазначені транснаціональні формування в останні роки активно вливаються і слов'янські кримінальні угруповання, що діють як

на території України, так і за її межами. Показово, що нелегальна міграція різко зростає в країнах, де діють міжнародна наркомафія і терористичні організації, що використовують маршрути і зв'язки мігрантів для транзитного перевезення наркотиків, зброї і переправлення окремих злочинців або їхніх груп.

Проведене нами дослідження стану оперативної обстановки у міграційній сфері та на каналах нелегальної міграції іноземців дозволяє визначити суб'єктивні та об'єктивні чинники, що впливають на міграційні процеси і на *стан контрабанди* в Україні:

Об'єктивні:

- наявність понад 10 суб'єктів, які вирішують комплекс міграційних питань;

- відсутність договорів про реадмісію з Російською Федерацією та Республікою Білорусь, через кордони яких прямують основні потоки контрабанди та нелегальної міграції (ділянки Сумської, Чернігівської та Волинської областей);

- посиленням суміжними, в першу чергу західними, країнами режимів в'їзду та перебування іноземців, що створює передумови до накопичення міграційного потенціалу в Україні і стимулює контрабанду;

- значний обсяг коштів, що отримують злочинні угруповання від контрабанди;

- структуризацією міжнародних злочинних угруповань, які організують та контролюють канали контрабанди.

Суб'єктивні:

- залучення організаторами контрабанди та нелегальної міграції працівників правоохоронних органів та контролюючих служб на кордоні, які володіють формами і методами оперативно-розшукової діяльності, у цей вид злочинності, що ускладнює роботу по протидії цьому негативному явищу;

- корумпованість окремих представників вищевказаних структур, у т.ч. на підставі т.зв. «кумівства» і родинних зв'язків;

- відсутність центрів з підготовки фахівців правоохоронних органів за основними напрямками протидії діяльності ОЗУ у сфері контрабанди та нелегальної міграції;

- залежність ефективності взаємодії правоохоронних органів від суб'єктивних стосунків між їх представниками (особисті контакти).

Це призвело до того, що в останні роки загострилася оперативна обстановка у цій сфері. А саме:

- активізувалися контрабанда та переправлення нелегальних мігрантів через закарпатський регіон (переважно у словацькому напрямку), що характерно для вихідців з Китаю, Бангладеш, Індії, Пакистану, В'єтнаму, Чечні, Грузії, Вірменії та Молдови, що обумовлено можливістю спрощеного отримання вказаними особами статусу біженця в Австрії;

- зросла у декілька разів кількість спроб використання організаторами каналів нелегальної міграції запрошень іноземців на навчання в українські заклади освіти для забезпечення легального в'їзду мігрантів з метою подальшого незаконного їх переміщення до Західної Європи;

- має місце використання організаторами незаконних переправницьких акцій т. зв. «студентського», «службового» та «туристичного» каналів для забезпечення в'їзду в Україну потенційних нелегальних мігрантів та контрабанди;

- вірогідністю використання каналів нелегальної міграції терористичними та екстремістськими організаціями для контрабанди зброї, боєприпасів, вибухових речовин [6, с. 17-19].

Аналіз наукових робіт [7; 8; 9; 10] і наші дослідження [6; 11] дозволили зробити висновок, що найбільш характерними рисами розвитку транснаціональних злочинних формувань, які займаються контрабандою, в Україні й інших державах СНД є:

1) експансія на території Співдружності закордонної організованої злочинності і її змикання з місцевими злочинними угрупованнями;

2) утворення транснаціональних злочинних організацій (груп) на етнічній основі, що визначає як їхнє співробітництво, так і ворожечу;

3) приховування, переміщення і легалізація («відмивання») доходів від злочинної діяльності;

4) укрупнення транснаціональних злочинних формувань.

Протидія зростаючій експансії транснаціональної організованої злочинності в сфері контрабанди допускає обов'язковий облік масштабів і розмаїтості кримінальних проявів, сфер діяльності конкретних злочинних формувань, своєчасне виявлення і нейтралізацію їхніх кримінальних задумів, оперативне реагування на факти їхньої реалізації з метою запобігання і припинення злочинних діянь. Досягнення цих цілей можливо лише за умови надійного інформаційного забезпечення діяльності підрозділів правоохоронних органів, які здійснюють протидію контрабанді, і комплексним використанням сил, засобів і можливостей як самих цих підрозділів, так і взаємодіючих з ними підрозділів інших зацікавлених вітчизняних, закордонних правоохоронних органів, спецслужб і міжнародних організацій.

Насамперед, протидія контрабанді вимагає кардинального удосконалення системи координації діяльності всіх силових структур, зокрема СБУ, органів внутрішніх справ, Державної прикордонної служби, митної служби, наділених правом здійснення оперативно-розшукової діяльності. Основне в системі координації – це систематизація, централізація гласної і негласної інформації щодо виявлених процесів в злочинному світі. На жаль, єдиної системи оперативно-розшукової інформації щодо організованої, у тому числі транснаціональної, злочинності в країні не створено. Інформаційно-пошукові системи щодо злочинних організацій, їхніх лідерів, корупційних зв'язків, бойових структур, міжрегіональних і міжнародних контактів у численних державних органах-суб'єктах ОРД сформовані за різними критеріями, без урахування міжнародних стандартів, між собою не стикаються і не дають цілісного уявлення щодо дислокації злочинних груп, організацій і співтовариств, їхньої чисельності, озброєності, технічної оснащеності, зв'язків в органах влади і місцевого са-

моврядкування, контактів з фінансово-промисловими групами і т. ін. Відсутній єдиний підхід до створення інформаційних систем оперативно-розшукового призначення навіть у рамках одного відомства. У результаті різні оперативні підрозділи створюють і використовують замкнені банки і бази даних.

З урахуванням цього потрібно, в першу чергу, прийняти конкретні і за можливістю вичерпні заходи щодо забезпечення централізованого накопичення, систематизації і своєчасного використання оперативно-розшукової, а також іншої інформації щодо злочинних формувань, що діють на території (об'єктах) оперативного обслуговування і займаються контрабандою.

Важливу роль у протидії транснаціональним злочинним формуванням, якими скоюється контрабанда, відіграє оперативно-розшукова діяльність на об'єктах, пов'язаних з потенційною загрозою їхнього виникнення. Такими об'єктами поряд зі звичними місцями проживання і перебування (готелі, мотелі, кемпінги, ресторани, студентські і робітничі гуртожитки) у сучасних умовах також повинні бути:

- підприємства, установи й організації, які приймають іноземців;
- житлові масиви й інші місця масового поселення (перебування) іноземних громадян;
- місця їхнього відпочинку (нічні клуби, казино, масажні салони, сауни тощо);
- місця ділових зустрічей (аукціони, презентації, комерційні фірми);
- кримінальне середовище з міжнародними зв'язками;
- прикордонні переходи і прилягаючі території;
- прикордонні зони і ділянки кордону, які найчастіше порушуються тощо [12, с. 29].

У протидії транснаціональним злочинним формуванням, які займаються контрабандою, можуть

використовуватися всі оперативно-розшукові заходи, передбачені ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», і негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені главою 21 нового Кримінального процесуального кодексу України, при дотриманні встановлених ними загальних умов, вимог і обмежень, а також з урахуванням дипломатичного імунітету деяких категорій іноземних громадян.

Особливо ретельного підходу до підготовки і проведення вимагають такі негласні слідчі (розшукові) дії, як виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину і контрольована поставка.

Підводячи підсумок, можемо констатувати, що тенденція зрощування загальнокримінальної й економічної, організованої і професійної злочинності потребує розвитку форм і методів взаємодії оперативних підрозділів у протидії національним і транснаціональним злочинним організаціям і групам, які займаються контрабандою. У цьому зв'язку регулярними повинні бути: взаємний обмін оперативною інформацією; проведення ретельно підготовлених погоджених і цілеспрямованих оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій; залучення многопрофільних джерел оперативної інформації, здатних висвітлювати визначені об'єкти або оперативні контингенти в інтересах усіх підрозділів і служб, що беруть участь у протидії контрабанді; впровадження в криміногенно-кримінальне середовище або на відповідні об'єкти конфідентів або штатних співробітників, що виконують завдання двох і більш зацікавлених оперативних підрозділів; створення й організацію роботи спільних оперативних груп у місцях масового перебування і переміщення іноземців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хараберюш О.І. Контрабанда – тяжкий транснаціональний злочин / О.І. Хараберюш // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2013. – № 3. – С. 125–134.
2. Батнишев О.Ф. Контрабанда, скоювана організованими злочинними угрупованнями, і суміжні з нею злочини: навчальний посібник / О.Ф. Батнишев, К.Г. Фетисенко. – К.: Вид-во Академії СБУ, 1999. – 32 с.
3. Овчинский В.С. XXI век против мафии. Криминальная глобализация и Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 186 с.
4. Хараберюш О.І. Нелегальна міграція як дестабілізуючий чинник інтеграційних процесів у суспільстві // Розвиток господарсько-правового забезпечення сучасної економіки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Ч. 1. Донецьк, 27 жовтня 2006 року. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2006. – С. 31–33.
5. Олефір В.І. Державна міграційна політика України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адм. право і процес; фін. право; інформ. право» / В.І. Олефір. – К., 2005. – 21 с.
6. Хараберюш О.І. Нелегальна міграція: проблеми координації протидії: монографія / О.І. Хараберюш, І.Р. Шинкаренко, І.Ф. Хараберюш. – Донецьк: вид-во «Ноулідж», 2010. – 335 с.
7. Кальман О.Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Кальман Олександр Григорович. – Х., 2004. – 431 с.
8. Исиченко А.П. Противодействие транснациональным преступным формированиям: методические рекомендации / А.П. Исиченко. – М.: ВНИИ МВД России, 2003. – 40 с.
9. Калугін В.Ю. Виявлення та особливості розслідування контрабанди, що вчинена на морському кордоні: монографія / В.Ю. Калугін. – О.: ОЮУ ХНУВС, 2007. – 202 с.
10. Овчинский В.С. Основы борьбы с организованной преступностью: монография / под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 427 с.
11. Хараберюш О.І. Взаємодія правоохоронних органів щодо протидії організованим злочинним угрупованням у сфері нелегальної міграції: оперативно-розшуковий аспект (за матеріалами діяльності Служби безпеки України): дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 / Хараберюш Олександр Іванович. – Львів, 2009. – 266 с.
12. Исиченко А.П. Противодействие транснациональным преступным формированиям: методические рекомендации / А.П. Исиченко. – М.: ВНИИ МВД России, 2003. – 40 с.